

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ФАХІВЦІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ НАВЧАННІ

Буйняк Мар'яна Геннадіївна,

кандидат психологічних наук, доцент,

старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ORCID ID: 0000-0001-8472-4847

Researcher ID: JWA-0163-2024

Стаття присвячена теоретичному аналізу наукових джерел та нормативно-правових документів, які висвітлюють сутність, особливості та труднощі партнерської взаємодії фахівців в інклюзивному навчанні дітей з особливими освітніми потребами. Обґрунтовано значущість педагогіки партнерства та партнерської взаємодії фахівців в освітньому процесі; проаналізовано теоретичні підходи до розуміння поняття «партнерська взаємодія»; описано складові та зміст партнерської взаємодії; акцентовано, що партнерська взаємодія фахівців в інклюзивному закладі виходить за межі сфери «вчитель» – «учень» – «батьки» та передбачає залучення всіх фахівців команди психолого-педагогічного супроводу; зазначено, що більша кількість суб'єктів взаємодії призводить до виникнення нових труднощів, які пов'язані не лише з міжособистісними контактами, а й з розподілом професійних функцій, узгодженням дій та прийняттям спільних рішень; визначено напрями формування партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу інклюзивного закладу та труднощі, які цьому перешкоджають; акцентовано на особливостях партнерської взаємодії вчителя та асистента вчителя інклюзивного класу: доведено її вагомість з огляду на нормативно-правові документи та дослідження науковців, описано зміст взаємодії вчителя та асистента вчителя, наголошено, що вона є однією з вагомих умов ефективності навчання дітей з особливими освітніми потребами; відзначено основні аспекти взаємодії вчителя інклюзивного класу з вчителем-дефектологом та практичним психологом, які стосуються навчання дітей з особливими освітніми потребами; сформульовано труднощі партнерської взаємодії фахівців в інклюзивному навчанні дітей з особливими освітніми потребами; зроблено висновки про необхідність розробки методичного забезпечення для формування партнерської взаємодії учасників освітнього процесу в інклюзивному закладі.

Ключові слова: партнерська взаємодія, інклюзивне навчання, команда психолого-педагогічного супроводу, діти з особливими освітніми потребами.

Buiniak Mariana. Theoretical basis of partnership interaction of specialists in inclusive education

The article is devoted to the theoretical analysis of scientific sources and legal documents that highlight the essence, features and difficulties of partner interaction of specialists in the inclusive education of children with special educational needs. The significance of partnership pedagogy and partnership interaction of specialists in the educational process is substantiated; theoretical approaches to understanding the concept of «partner interaction» are analyzed; the components and content of partnership interaction are described; it is emphasized that the partnership interaction of specialists in an inclusive institution goes beyond the sphere of «teacher» – «student» – «parent» and involves the involvement of all specialists of the team of psychological and pedagogical support; emphasis is placed on the features of partnership interaction between a teacher and a teacher's assistant in an inclusive class: its importance is proven, the content of the interaction between a teacher and a teacher's assistant is described, it is emphasized that it is one of the important conditions for the effectiveness of teaching children with special educational needs; the main aspects of the interaction of the teacher of the inclusive class with the special education teacher and the practical psychologist, which relate to the education of children with special educational needs, are noted; the difficulties of partner interaction of specialists in the inclusive education of children with special educational needs are formulated; conclusions were made about the need to develop methodological support for the formation of partnership interaction of participants in the educational process in an inclusive institution.

Key words: partnership interaction, inclusive education, team of psychological and pedagogical support, children with special educational needs.

Вступ. Впровадження Концепції Нової української школи має на меті зміну освітньої парадигми, що передбачає не лише застосування компетентнісного підходу та педагогічних інновацій у навчанні, а й зміну взаємин між учасниками освітнього процесу. Одним із ключових компонентів формули НУШ визначено педагогіку партнерства, яка передбачає побудову ефективної взаємодії між вчителями, учнями та батьками, що ґрунтується на засадах взаємної поваги, довіри, рівності та толерантного ставлення. Педагогіка партнерства окреслює такий рівень взаємодії суб'єктів освітнього процесу, за якого вони об'єднані спільними цілями, є добровіль-

ними, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за його результат [1].

Особливої актуальності педагогіка партнерства набуває у навчанні дітей з особливими освітніми потребами (далі – з ООП) в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням, адже, згідно з нормативно-правовими документами, однією із головних умов його ефективності є злагоджена взаємодія мультидисциплінарної команди фахівців. Кожен член команди психолого-педагогічного супроводу виконує свої професійні функції, проте всі вони загалом спрямовані на досягнення єдиної спільної мети – навчання, виховання,

соціалізацію та соціальну адаптацію дітей з ООП і підготовку їх до самостійного життя.

Матеріали та методи. Метою нашої статті є теоретичний аналіз проблеми реалізації педагогіки партнерства в інклюзивному навчанні дітей з особливими освітніми потребами, визначення особливостей та труднощів партнерської взаємодії фахівців. Для реалізації мети використано теоретичний метод, який передбачає вивчення й аналіз наукової та науково-методичної літератури, нормативно-правових документів, сучасних наукових і прикладних досліджень, зіставлення та узагальнення наукових поглядів на означену проблему у педагогічній та психологічній площині.

Результати дослідження. У спеціальній освіті партнерську взаємодію науковці розглядали переважно крізь призму комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП та корекційної спрямованості їхнього навчання (В. Бондар, С. Миронова, В. Синьов, А. Шевцов та ін.).

Більшої уваги проблемі партнерства у навчанні дітей з ООП почали приділяти у зв'язку із впровадженням інклюзивної освіти, що пов'язано з діяльністю команди психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання. Проблему реалізації командного психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП та взаємодії окремих членів команди у своїх працях розглядали М. Буйняк, О. Гаяш, Л. Гречко, Т. Докучина, І. Дмитрієва, В. Коваленко, А. Колупаєва, І. Луценко, С. Миронова, Н. Софій, О. Таранченко, О. Чопік, А. Шевцов, Д. Шульженко та ін. Окремі аспекти реалізації педагогіки партнерства в освіті дітей з ООП висвітлено у наукових працях таких вчених, як Ю. Богінська, М. Буйняк, А. Колупаєва, О. Мартинчук, І. Малишевська, С. Миронова, Ю. Найда, В. Синьов, О. Скиба, Н. Софій, Д. Шульженко, та ін. Всі науковці поділяють думку, що партнерська взаємодія фахівців є надзвичайно актуальним для практики інклюзивної освіти питанням, оскільки від неї залежить ефективність навчання, виховання й розвитку дитини з ООП.

Аналіз літературних джерел у галузі загальної педагогіки, педагогічної та організаційної психології засвідчив, що педагогіка партнерства не є новим явищем в освіті. Розробкою її науково-теоретичних та практичних засад займалися видатні педагоги-новатори ХХ ст., а саме: Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Сухомлинський, В. Шаталов та ін. На часі вивченню різних аспектів педагогіки партнерства та механізмів її реалізації в закладах освіти присвячені численні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології (М. Бібік, О. Барабаш, Н. Бирко, В. Дідух, М. Єпіхіна, Р. Жадан, О. Коханова, Т. Кравчинська, Л. Куземко, К. Ничипорук, В. Пилипенко, Н. Побірченко, Г. Татаринцева, В. Терещенко, О. Топузов, Т. Франчук, В. Хрипун, С. Яланська та ін.).

Термінологічний аналіз поняття «партнерська взаємодія» дає підстави стверджувати, що вона являє собою процес взаємодії та безпосереднього впливу суб'єктів один на одного, результатом якого є співпраця, засно-

вана на рівноправності, взаємній повазі та довірі з метою досягнення спільної мети.

Ми поділяємо думку Г. Татаринцевої, яка тлумачить поняття «партнерська взаємодія» як «форму безпосереднього впливу автономних, рівноправних суб'єктів, орієнтованих на спільне задоволення загального інтересу, що характеризується добровільністю, взаємним визнанням і довірою, взаємною відповідальністю й орієнтованістю на досягнення певних цілей» [2].

Розуміння сутності партнерської взаємодії в освітньому процесі є подібним. Зокрема, В. Хрипун розглядає партнерську взаємодію як узгоджену діяльність вчителя, учнів та інших учасників освітнього процесу, спрямовану на досягнення спільних цілей, результатів та вирішення важливих завдань [3].

На думку О. Коханової, партнерська взаємодія – це гуманістично орієнтований педагогічний процес або особистісний контакт суб'єктів освітнього процесу, що має своїм наслідком взаємні позитивні зміни їх поведінки, діяльності, якостей, відносин, установок [2].

М. Єпіхіна зазначає, що партнерську взаємодію між суб'єктами освітнього процесу слід розглядати як новий тип взаємодії, який ґрунтується на паритетній основі та характеризується спільною метою, взаємною відповідальністю сторін за результати співпраці, а також особистісним прогресом кожного учасника у процесі спільної діяльності. Партнери в цьому розумінні – це суб'єкти взаємодії (суб'єкти освітнього процесу), які здатні до діалогу й групового спілкування, до роботи в команді, які є організаторами освітнього процесу і співпрацюють у досягненні визначеної мети [4].

Л. Куземко, описуючи зміст партнерської взаємодії вчителя початкових класів, виокремила у ній такі складові:

- взаємне визнання думки сторін (партнерів);
- взаємна відповідальність сторін за виконання (або невиконання) узгоджених рішень;
- спільна діяльність і взаємозалежність;
- паритетність на всіх стадіях партнерських відносин;
- чітке визначення і розподіл обов'язків;
- пошук і знаходження компромісу при вирішенні суперечливих або конфліктних питань;
- добровільна основа [5].

Ми погоджуємося з таким визначенням змісту партнерської взаємодії та вважаємо за доцільне використовувати її й по відношенню до інших фахівців.

Наголосимо, що в інклюзивному навчанні межі партнерської взаємодії є значно ширшими за триаду «вчитель» – «учень» – «батьки» та передбачають залучення всіх фахівців команди психолого-педагогічного супроводу (далі – команда ППС): асистента вчителя, корекційних педагогів, психолога, соціального педагога, медичного працівника та ін. [6]. Більша кількість суб'єктів взаємодії призводить до виникнення нових труднощів, які пов'язані не лише з міжособистісними контактами, а й з розподілом професійних функцій, узгодженням дій та прийняттям спільних рішень.

Наша позиція підтверджена й дослідженнями сучасних науковців у галузі спеціальної та інклюзивної

освіти. Зокрема, С. Миронова виокремлює такі чинники, які перешкоджають формуванню партнерських взаємин між учасниками освітнього процесу в інклюзивному закладі:

- низький рівень психологічної та методичної готовності вчителів загальноосвітньої підготовки та вихователів (у ЗДО) до навчання та взаємодії з дітьми з ООП;
- вчителі загальноосвітньої підготовки ЗЗСО та вихователі ЗДО не розуміють своєї ролі у команді ППС інклюзивного навчання;
- батьки дітей з ООП не розуміють своєї ролі у команді ППС;
- батьків учнів з ООП не приймають як рівноправних членів команди ППС інклюзивного навчання;
- неправильний розподіл обов'язків членів команди ППС;
- недосконалість керівництва командою ППС інклюзивного навчання;
- низький рівень партнерської міжособистісної взаємодії між фахівцями команди ППС;
- вчителі або вихователі загальноосвітньої підготовки часто не враховують, а подекуди й взагалі ігнорують рекомендації фахівців команди ППС та фахівців ІРЦ у навчанні дітей з ООП [6].

З огляду на те, що реалізація педагогіки партнерства передбачає партнерську взаємодію в трикутнику «вчитель» – «учень» – «батьки» та враховуючи вагомість командної взаємодії фахівців психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання, можемо визначити такі основні напрями формування партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу закладу освіти з інклюзивним навчанням:

- формування партнерської взаємодії вчителя інклюзивного класу / вихователя інклюзивної групи з дітьми з ООП та з нормотиповим розвитком;
- формування партнерської взаємодії з батьками учнів з ООП, залучення їх до побудови та реалізації освітньої траєкторії дитини;
- формування партнерської взаємодії між членами мультидисциплінарної команди ППС (вчителями предметів, асистентом вчителя, вчителем-дефектологом (з урахуванням рівня підтримки учня з ООП в освітньому процесі та категорії освітніх потреб), практичним психологом тощо) [7].

У нашій статті ми зосередимо увагу на особливостях партнерської взаємодії фахівців, які беруть безпосередню участь у навчанні дітей з ООП в інклюзивному закладі.

Насамперед відзначимо, що ключовою особою, яка організовує та реалізує навчальний процес в інклюзивному класі, є вчитель загальноосвітньої підготовки (класний керівник, вчитель предметів). Аналіз його діяльності крізь призму взаємин з іншими фахівцями освітнього процесу дозволяє виокремити такі найбільш важливі сфери взаємодії: «вчитель» – «асистент вчителя», «вчитель» – «вчитель-дефектолог», «вчитель» – «психолог (та/або соціальний педагог)». Проаналізуємо теоретико-методичні підходи до партнерської взаємодії зазначених фахівців.

Партнерська взаємодія вчителя та асистента вчителя інклюзивного класу є однією з вагомих умов ефективності навчання дітей з ООП, адже саме вони проводять уроки і забезпечують реалізацію корекційної спрямованості навчання та індивідуального підходу до учнів з ООП.

Аналіз нормативно-правових документів (Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, Лист МОНмолодьспорту України «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» та ін.) засвідчив, що професійні функції та обов'язки асистента вчителя інклюзивного класу тісно пов'язані з професійною діяльністю вчителя загальноосвітньої підготовки: ці фахівці взаємно доповнюють один одного та не можуть працювати ізольовано [8]. Професійна ізоляція вчителя та асистента вчителя негативно позначиться на якості освітніх послуг та навчання дитини з ООП.

Н. Квітка, Л. Коваль, А. Колупаєва, Н. Компанець, А. Лапін наголошують на вагомості професійної взаємодії вчителя загальноосвітньої підготовки та асистента вчителя інклюзивного класу. Вчені акцентують на необхідності володіння вчителем інклюзивного класу високим рівнем педагогічної майстерності, творчості, навичками індивідуалізації та диференціації освітнього процесу, формувального оцінювання розвитку дитини з ООП тощо. Виконання ним різноманітних завдань, на думку науковців, обов'язково передбачає професійну співпрацю педагога з асистентом учителя [9].

О. Коган, О. Манукян, А. Лапін, І. Луценко, Н. Софій, О. Таранченко, І. Юдіна та ін. також акцентують на необхідності узгодженої роботи асистента вчителя та вчителя, що визначають як важливу умову ефективності освітнього процесу в інклюзивному закладі [9; 10].

Науковці (С. Миронова, Т. Олійник та ін.) так описують сферу взаємодії вчителя та асистента вчителя інклюзивного класу:

- вчитель керує навчальною діяльністю учнів в класі під час уроку, а асистент учителя, який також присутній на уроці та бере у ньому безпосередню участь, здійснює супровід тих учнів, які мають труднощі в опануванні навчальним матеріалом;
- вчитель і асистент разом працюють над плануванням навчальних занять, визначенням корекційно-розвиткової мети уроку, обговорюють необхідні адаптації/модифікації навчального матеріалу відповідно до індивідуальної програми розвитку та індивідуального навчального плану;
- вчителі та асистенти виконують різні професійні ролі, проте мета професійної діяльності у них спільна – навчання, виховання, розвиток, соціалізація та соціальна адаптація учнів з ООП. Важливо, щоб вчителі не перекладали всю відповідальність за освіту учнів з ООП на асистентів, але разом з тим їм і не слід повністю брати цю роль на себе. Ці питання співпраці потребують обговорення та узгодження між вчителем та асистентом на етапі планування спільної роботи [11].

О. Коган, І. Юдіна наголошують, що важливими аспектом співпраці вчителя та асистента вчителя

інклюзивного класу є усвідомлення ними спільної відповідальності за результати своєї праці [12].

На думку А. Колупаєвої, А. Лапіна, І. Луценко та ін., для забезпечення максимально продуктивних стосунків з асистентом вчителя учителі загальноосвітньої підготовки повинні:

- обговорювати завдання з асистентами вчителів;
- встановлювати чіткі параметри та правила міжпрофесійної взаємодії;
- наголошувати на важливості конфіденційності;
- обговорювати філософію та підхід до навчання й управління класом;
- призначати регулярні зустрічі з асистентом, щоб обговорювати його спостереження за учнями, отримувати зворотний зв'язок та звіти, вчасно дізнаватися про складні моменти та обмірковувати стратегії реалізації програм [9].

Характер взаємодії вчителя інклюзивного класу з іншими членами команди ППС (вчителем-дефектологом, психологом, соціальним педагогом та ін.) насамперед визначається його психологічною готовністю до навчання дітей з ООП та сформованістю інклюзивної компетентності загалом, усвідомленням концепції інклюзивної освіти та необхідності комплексного психолого-педагогічного супроводу учнів з ООП в інклюзивному закладі [7].

Нормативно-правовими документами визначено завдання вчителя-дефектолога та представників соціально-психологічної служби інклюзивного закладу, які чітко ілюструють дотичність вказаних фахівців до навчального процесу та необхідність взаємодії з вчителями загальноосвітньої підготовки та асистентами вчителів. Насамперед йдеться про надання вчителем-дефектологом і практичним психологом рекомендацій та консультативної допомоги педагогам щодо організації освітнього процесу, реалізації корекційно-розвиткових цілей навчання, створення сприятливих умов для розвитку та соціалізації учнів з ООП [8].

Відзначимо, що основна відповідальність за формування ефективної взаємодії між педагогічними працівниками покладається на директора школи. Директор, як

керівник та лідер освітнього процесу, має забезпечити чітке дотримання усіма фахівцями посадових інструкцій та відповідний їм розподіл обов'язків [6; 8].

Аналіз наукової літератури дозволив нам виділити такі труднощі партнерської взаємодії фахівців, які забезпечують процес інклюзивного навчання:

1. Низький рівень психологічної та методичної готовності вчителів загальноосвітньої підготовки до навчання дітей з ООП, що обумовлює низький рівень мотивації до навчання дітей з ООП і, як наслідок, низький рівень взаємодії з іншими фахівцями.

2. Фахівці, які беруть участь у навчальному процесі в інклюзивному класі, недостатньо обізнані з професійними функціями один одного, що призводить до низького рівня взаємодії між ними та, подекуди, до нецільного розподілу посадових обов'язків.

3. Вчителі загальноосвітньої підготовки часто не враховують, або й взагалі ігнорують рекомендації вчителів-дефектологів, психолога у навчанні дітей з ООП, оскільки вважають, що їх мають виконувати асистент вчителя або батьки дитини.

4. Особистісна несумісність членів команди ППС (різний вік, світогляд, цінності, тип темпераменту, культурний рівень та ін.).

5. Перелічені вище труднощі не вичерпують всіх проблем, які перешкоджають ефективній партнерській взаємодії фахівців в інклюзивному навчанні. Для їхнього подолання потрібен час, удосконалення нормативно-правової бази, зміна ставлення до осіб з ООП та їхньої освіти в суспільстві та розробка ефективних науково-методичних рекомендацій.

Висновки. Отже, партнерська взаємодія фахівців є однією з умов ефективності інклюзивного навчання. Ця взаємодія має ґрунтуватися на засадах рівності, взаємної довіри та поваги, відповідальності за досягнення спільної мети. З огляду на вагомість партнерської взаємодії та наявність труднощів, які перешкоджають її реалізації, перспективними напрямками дослідження вважаємо розробку методичного забезпечення, спрямованого на формування партнерської взаємодії між суб'єктами освітнього процесу інклюзивних закладів.

Література:

1. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Коханова О. П. Психологія партнерської взаємодії в освіті : навч.-метод. посіб. К. : Вид-во ПП Щербатих О. В. 2011. 104 с.
3. Хрипун В. Партнерська взаємодія вчителя й учнів – ключ до саморозвитку успішного педагога. *Рідна школа*. 2010. № 1-2. С. 39–41.
4. Єпіхіна М. Сутність та структура готовності майбутнього вчителя до партнерської взаємодії в початковій школі. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*, 2022. № 38 (2). С. 36–43.
5. Куземко Л.В. Досвід формування готовності до партнерської взаємодії у майбутніх учителів початкових класів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 78. С. 198–203.
6. Миронова С.П. Нова українська школа : особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Астон, 2020. 176 с.
7. Буйняк М.Г. Психологічні аспекти партнерської взаємодії суб'єктів інклюзивного навчання. *International scientific and practical conference «Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning» : conference proceedings*, February 26–27, 2021. Vol. 1. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». p. 85–89.

8. Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в закладі загальної середньої та дошкільної освіти <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti>
9. Колупаєва А. А., Данілавічюте Е. А., Литовченко С. В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 192 с.
10. Дятленко Н.М., Софій Н.З., Мартинчук О.В., Найда Ю.М. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник. К. : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172с.
11. Миронова С.П., Олійник Т.Г. Організація роботи асистента вчителя інклюзивного класі. *Заступник директора школи*. 2016. № 6. С. 55–61.
12. Коган О.В. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі : метод. посіб. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 110 с.

References:

1. Nova ukrainska shkola : kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly [New Ukrainian school: conceptual foundations of secondary school reform]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
2. Kokhanova O. P. (2011). *Psykholohiia partnerskoi vzaiemodii v osviti* [Psychology of partner interaction in education] : navchalno-metodychnyi posibnyk – educational and methodological manual. Kyiv: Publishing house PP Shcherbatykh O.V. [in Ukrainian].
3. Khrypun V. (2010). *Partnerska vzaiemodiia vchytelia y uchniv – kluch do samorozvytku uspishnoho pedahoha* [Partnership interaction between teacher and students is the key to self-development of a successful teacher]. *Ridna shkola – Native school*, no. 1–2, pp. 39–41 [in Ukrainian].
4. Iepikhina M. (2022). *Sutnist ta struktura hotovnosti maibutnoho vchytelia do partnerskoi vzaiemodii v pochatkovii shkoli* [The essence and structure of the future teacher’s readiness for partnership interaction in primary school]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika: zbirnyk naukovykh prats – Pedagogical education: theory and practice. Psychology. Pedagogy: collection of scientific works*, no. 38 (2), pp. 36–43 [in Ukrainian].
5. Kuzemko L.V. (2021). *Dosvid formuvannya hotovnosti do partnerskoi vzaiemodii u maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv* [The experience of forming readiness for partnership interaction among future primary school teachers]. *Pedahohika formuvannya tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, no. 78, pp. 198–203 [in Ukrainian].
6. Myronova S.P. (2020). *Nova ukrainska shkola : osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu uchniv pochatkovoii shkoly v inkliuzyvnykh klasakh* [The new Ukrainian school: peculiarities of the organization of the educational process of primary school students in inclusive classes] : navchalno-metodychnyi posibnyk – educational and methodological manual. Ternopil : Aston [in Ukrainian].
7. Buiniak M.H. (2021). *Psykholohichni aspekty partnerskoi vzaiemodii subiektiv inkliuzyvnoho navchannia* [Psychological aspects of partner interaction of subjects of inclusive education]. *International scientific and practical conference “Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning”: conference proceedings*, February 26–27, 2021. Vol. 1. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”. pp. 85–89 [in Ukrainian].
8. *Polozhennia pro komandu psykhologo-pedahohichnoho suprovodu dytyny z OOP v zakladi zahalnoi serednoi ta doshkilnoi osvity* [Regulations on the team of psychological and pedagogical support of a child with special needs in an institution of general secondary and preschool education]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti> [in Ukrainian].
9. Kolupaieva A. A., Danilavichute E. A., Lytovchenko S. V. (2012). *Profesiine spivrobotnytstvo v inkliuzyvnomu navchalnomu zakladi* [Professional cooperation in an inclusive educational institution]: navchalno-metodychnyi posibnyk – educational and methodological manual. Kyiv: Publishing house «A.S.K.» [in Ukrainian].
10. Diatlenko N.M., Sofii N.Z., Martynchuk O.V., Naida Yu.M. (2015). *Asystent uchytelia v inkliuzyvnomu klasi* [Teacher’s assistant in an inclusive class]: navchalno-metodychnyi posibnyk – educational and methodological manual. Kyiv: Publishing house «Pleiady» [in Ukrainian].
11. Myronova S.P., Oliinyk T.H. (2016). *Orhanizatsiia roboty asystenta vchytelia inkliuzyvnoho klasi* [Organization of the work of a teacher’s assistant in an inclusive class]. *Zastupnyk dyrektora shkoly – Deputy director of the school*, no. 6, pp. 55–61 [in Ukrainian].
12. Kohan O.V. (2019). *Orhanizatsiini zasady diialnosti asystenta vchytelia v inkliuzyvnomu klasi* [Organizational principles of the activity of a teacher’s assistant in an inclusive class]: metodychnyi posibnyk – methodical manual. Kharkiv: «Drukarnia Madryd» [in Ukrainian].